

ЛИДИЈА ТОМИЋ

НОВИЦА ТАДИЋ – ПЈЕСНИК БОЛА И НАДЕ

У српској поезији друге половине двадесетог вијека, у пјесничкој традицији различитих поетика и пјесничких остварења, на посебан начин, „као да је сам”, живи и траје пјесник Новица Тадић. Са зачуђујућом самоћом и још импресивнијом пјесничком испуњеношћу, Тадићева пјесничка посебност заснива се на аутентичном свијету његових пјесничких визија и поетских структура. Тадићева поезија носи много више од теме угрожене егзистенције коју третира у моћној иронији и негацији постојања. Вољети његове стихове значи слиједити пјеснички глас који говори људску муку и страдање. Читалац у Тадићевим пјесничким књигама открива и слути до којих се размјера простире његов пјеснички крик и до којих естетских простора допире његова мисао и лирски обликован свијет његових пјесама.

Овоземаљска стварност у лирици Новице Тадића рефлектује помјереност и апсурд савременог човјека. Отуђеност и хаос урбане средине откривају тамну страну човјекове самоће и изгубљености. Макабристички тонови Тадићеве поезије опредјељују тему патње из које израста визија људског пораза. Тадићеве утваре, демони и привиђења, поред „страшног”, имају језиве, али и болне облике људских недовољности. Захваљујући иронији, као и хумору, без којег, говорио је Тадић, нема ни поетских откровења, естетичка перспектива Тадићевих пјесама заснива се на сликама зла, али и свјетлости која допире из дубине божанске милости којом Тадић осваја просторе добра.

Имајући у виду то да Новица Тадић у својим пјесмама невидљиво чини видљивим, а ужасно стварним, апокалиптична својства уклетог и умирућег свијета конкретизована су сликама ништавила, пролазности и нестајања. Антрополошка слика

помјерене егзистенције у складу је с деформношћу урбане средине, а облици „гробнице”, „луднице”, самоће и пропасти с ознакама демонског које носе снажну експресију зла. Распрострањеност мотива егзистенцијалног немира и страха, људске нецјеловитости, пролазности и смрти, нуди читаоцу виши смисао егзистенције у начину на који Тадић обликује теме апсурда, узалудности и нестајања. Доминантност зла и људског порока просијава мисао о спасењу. Пјесник и пише о злу да би га разбио. Он се иронијом и хумором, парадоксом и гротеском, опире злу. И док је, с једне стране, Тадић пјесник „понорне туге”, с друге стране, он је, дубоко у себи, рањени мелод људске пустоши. Драма његовог пјесничког свијета, на почетку стваралаштва, десакрализује и највеће Добро, Христа, да би, на крају стваралаштва, у божанској молитви потражио мир и спасење. Чини се да тему зла Тадић наткриљује простором добра за којим је, у ствари, трагао у себи. Фасцинација и изразитост зла били су снажнији од мотива тишине и спасења на крају књижевног рада. И у једном, и у другом, Тадић је израћао из самоће и страха који су, његовим пјесничким начином, имали амбивалентна својства лирски обликованог зла и добра.

Семантика зла у Тадићевој поезији тиче се тема живота и смрти, стварности и сна. Лирски паралелизам угроженог бића и митски озарене жртве учинили су да се симболима „неуништивог” и „страховитог Јагњета” у Тадићевој лирици истовремено означавају снага и слабост постојања. У Тадићевој моћној иронији и десакрализацији постојања творитељски пулсира језик Тадићеве поетске визије свијета и њим се, уз снагу трагикомичне деформности, лирски отварају лавиринти једног поетског понора. Тадић пјева „Уништење” и тај поетски процес одаје дубоку персоналност зла (у збирци *Огњена кокош* овај мотив се пише великим словом). Тадић је, тим начином, исконској драми дао нови облик – визија необичних бића и предмета уносе у традицију зла искуство новог доба. Статус човјека изједначен је с позицијом привиђења или утваре, „са шестаром забоденим у теме”, што детерминише тему механичке, демонске и анималне предметности. Лице зла у Тадићевој поезији има особине деструктивности и ружноће. Међутим, сваки стих који у први план носи зло изгубљености и отуђења подсјећа на нешто чега нема, на преегзистенцију добра, изван особина декомпонованог и дезорјентисаног свијета. Овоземаљски простор Саграила, да поменемо само један од симбола помјерености, не долази из пакла; он је у свакодневном тренутку егзистенције (на Саграиловом рамену, нпр., „последњи сунчев зрак прелама”).

Кондензованост мотива зла заснована је на трагикомичним спојевима реалистичког, фантастичног и гротескног. Поетски субјект се налази у средишту помјереног свијета, међу гротескним фигурама, посувраћеним лицима и свијетом маски. Урбаном празником, усамљеношћу и неиспуњењем Тадић означава трагикомичну судбину бића. „Мрачно саће” људске егистенције доминира над траговима „светлости”. Сабласти и страхоте црних амблема (Црна Рукавица) и Маски улазе у видокруг поетског субјекта – „лутајућег огња” и демијурга једног мрачног свијета.

Лирика Новице Тадића обједињава тему човјекове онтолошке осуђености на патњу. Имајући у виду човјекон пад, све што се тиче човјекове афирмације и цјеловитости у Тадићевој поезији изгледа смијешно и помјерено. Контрасти кратких, халуцинантних визија, немирних, сведених сцена, слика и сјећања, обједињавају космички изнедрену позицију бића. Нит овоземаљске егистенције учинила је да Тадићеве пјесме мозаички структурирају дестабилизован свијет постојања, препун драматичних обезличења и посрнућа. Фокусирање зла засновано је на идеји помјерене егистенције, пред којом свака Тадићева књига нуди јединствен рукопис људског пада. Пјесник Новица Тадић слиједи пут „ђаволског подвижништва” и њим нуди Наказност савременог доба. Зло пулсира у „тамном вилајету” људске несреће. У том оквиру, поетски раскошно дјелује тема „палог анђела” и Тадићев поетски вид човјековог пакла на Земљи.

Поетска визија „лудог свијета” открива свог творца („Ја сам ватра што обликује. / Ја сам ватра”, у збирци *Огњена кокош*). „Грозна и весела ведрина” зла тиче се Тадићевог начина како немир егистенције саркастично, иронично и хуморно рашчлањује, рашчињава, разобличава ријечима убојне снаге. Живи свијет његове поезије динамизују „давитељи”, „гладне уснице”, „органска тела”, „униформе”, „грбоњице и губаљи / крвопилци и кусаљи”. Деконструкција бића тиче се његове профане егистенције, али и онтолошке, сакралне дубине („Исус / Исус наш / Исус наш јастуче за игле”), која се, у завршној фази стваралаштва, мијења Тадићевим окретањем Богу.

Спознаја Бога у Тадићевој лирици тиче се пјесниковог односа према људској нецјеловитости као узроку слабости. Генеа Тадићевог заокрета према Богу сагласна је с појавом молитве у његовим пјесмама („Боже мој, Ти за собом ниси сва врата затворио. Ниси ме оставио, / Саваоте”, *Неузречиво*). С побожношћу покајника, Тадићево обраћање божанском устројству човјекове наде у спасење уздиже његову мисао из сфере зла у простор изван пролазности и ништавила. И док искуство зла пјесник

означава нијансама крвавог, хладног, змијског, леденог свијета, Тадићева поезија сједињује разрушену, грешну и порочну егзистенцију с искуством поетске аскезе којом пјесник, у молитви, тражи спасење.

Ако је ријеч о теми хаоса у Тадићевој поезији, а јесте, онда је ријеч и о „страви” простора, у ширем смислу – о ужасима и „стравилима” дана и ноћи, села, градова, људи, оруђа, оружја, чак и књига. Ријечи „страва” и „стравило” етимолошки асоцирају на монструозност зла која у Тадићевој поезији има људски облик. У дијахронији изобличених одређења, категорија „страшног” постиже висину естетски лијепог. „Јагње неуништиво” у Тадићевој поезији персонификује снагу поезије, а понорно искуство пјесничког субјекта земаљско одредиште људског „ругла” и „вражјег ждријела”. Тадићев гротескни каледиоскоп зла развија се из метафоре „поганог језика” и хуморне одреднице Тадићевих необичних „напасти”.

Поетски дневник Тадићевог унутрашњег и поезијом отвореног, спољашњег свијета, испуњен је синкопама завичаја и урбане празнине. Искуство искошеног простора је одуховљено сјећањем на дјетињство и младост, на тужну, погубну и застрашујућу јаву. Тадићева поезија градира слике помјерености језиком који носи истину саркасишно онеобичених Ножула, Чворака, необичних ствари и предмета, анималних и демонски устројених бића. У Тадићевим књигама отвара се тема слободе, али у обрнутом смјеру од оног који говори о пуноћи бића. Слобода је иронично одређена извјесношћу смрти и нестајања („Слобода ће бити још само твој крик”).

Поезија Новице Тадића носи и открива поетску побуну којом освјетљава зло и драматично га, лирски надмоћно, „напада”. Стога, ријеч је о искуству једног великог пјесника у искуству стварања, о Тадићевом поетском свијету који опомиње и ужасавља. Његове пјесме су чудесно вјеродостојне човјекском отуђењу и њим се поетски истинито казује да свијет и човјек губе своје облике. Особине људског обезличења носе ознаке деформног, баналног и ниског у људској природи. Страст у обликовању поетске истине је интензивнија од пјесникове наде у свијет добра. У сновиђењима тамних простора, „птицоликих створења”, „пернатих утвара”, „људи који креште”, налазимо истину једног помјереног свијета, као и поетску симетрију између оног што читалац у Тадићевој поезији може да осјети, „види” и „чује”. Ријеч је о доживљају Тадићеве поезије која инсистира на злу тако што надмоћно оглашава снагу духа над материјом и трајање поезије над пролазношћу. Тадићева стварност зла открива пјесникову мисао да

„патња није само негативна и нешто што затвара и осиромашује наше биће”. Вјерује да „можда нема ниједног дубљег сазнања без патње”, што, из те перспективе, Пјесник, чини се, болно, биљежи разореност свега што живи. И док језиком зла о злу говори мрачно, именујући свијет „лудницом”, душевност „болешћу”, Тадићев однос према злу не казује да је пјесник „љубитељ пакла”, већ побуњеник који не пристаје на судбину пепела. Позивајући се на ријечи Апостола Павла, пјесник говори о непрестаној молитви. Тадић мисли како је његов „непрестани плач”, у ствари, његова „непрестана молитва”.

У простору с ознакама „ватреног... махнитог... немогућег чудишта”, Тадићева поезија дијалогизује мотиве човјековог распећа и „лудости”. Иронична семантизација земаљског складишта, с уздигнутим зидовима, мрачним угловима, раздртним предјелима, говори о изобличености и лицу пада. Стих „нигде / лица човечјег” активира свијет маски у Тадићевој поезији. Стихови о „паденију анђела”, као и о фигурама „ђаволског посла”, гротескно повезују тему „опустеле земље” с енергијом ружног која варира тренутке аутопоетичког озарења (у пјесми *Преко мене надлази* у збирци *Руџло*, пјесник каже: „Моје су речи прасак, у мојој је утроби звезда... / Дивота сам ја, и страх јесам”). И када је најизразитије песимистична, Тадићева поезија носи снагу Творца који пише о злу из подсмјеха и жеље за његовим гротескним обезличењем.

Окренутост Богу и молитви има доминантнији ток у завршној фази стваралаштва, што у изазовима отуђења и пропасти, нуди другачији исход једне поетске драме. Ипак, кристализација пада, у пјесмама о човјеку – „ваши”, „грмаљу”, „језичари”, „скупљачу опушака”..., кореспондира с осуђеношћу на патњу („Лоше се живи, све теже, / падамо са зла на горе...”, *Мали моћник, Најаси*). Тадићева посвећеност људској муци је испуњена болом („и жао ми би човека”), због чега, као и због начина на који овај пјесник слика зло, Тадић није пјесник негације („љубитељ пакла”), већ стварања које одређује зло човјековог пораза. Изазови мрачне стварности улазе у Тадићеву језичку игру којом овај пјесник обликује слику сабласне стварности. Митска тема зла у новом оквиру показује свијет „суклата”, „суклатина”, „подобја”, што, из категорије страшног, умножава гротеску и фантастику зла. Пјесник, сасвим јединствено у српској поезији, „злослови” људско страдање, свијет сабласни, ноћника, пролазника и ништака, како би, у крајњем, ужас постојања, сликом пропасти, оплеменио библијском мишљу: „И јеси ништа, ништа си!”

Имајући у виду значењску обухватност Тадићеве поезије, то „ништа” постаје све ове лирике. Заstraшујућа обухватност

зла није оспорила, напротив, она је омогућила да се у ружном људске егзистенције покаже љепота Тадићеве поетске имагинације. Тадић је својим стиховима ослободио и визуализовао облике људског отуђења и несреће. Средствима поетског обликовања, и језиком као најмоћнијим изразом поетске визије свијета, Тадић се, својим пјесмама, супротставио изазовима зла, не пристајући на недовољност, пролазност и смрт. Ништавило му је послужило за авантуру духа, за видокруг амбивалентних слика – ружних и лијепих, у исто вријеме. Човјек Тадићеве поезије је проклет, али и неко ко, испуњен немирима, може да полети („летач окаснели“). Поетски субјект је и „сиромашак у невољи“, али и лице са осјећањем побуне. У испражњености и трагизму „гомиле“, у слици „шареног ђубрета“, Тадић је „хиљаде црних нити“ у својој лирици, при крају стваралаштва, освијетлио надом у искупљење. Тама његове лирике је, у ствари, метафора свјетла у мраку. „Кезила, скакутани, кезилићи“, „жабе“ и „жгадије“, жар птице и чудовишта су ругло овоземаљског постојања. Из ђаволског оквира открива се мисао збијеност зла, открива ужас немилосрдне јаве. Њој се Новица Тадић „руга“, он зло „напада“, али и „пјева“, јер се, с чудесном пјесничком надмоћи, поиграва с оним што је невидљиво и „неприказиво“, са злом које Новица Тадић слика. Оно што он види не постоји осим у језику његове поезије. Зато катарзично дјелују пјесникове ријечи да „ако нема језичке игре, игре с речима, ако нема хумора, нема ни главног мотива о којем пишем“. А главни мотив је поетска визуализација и фасцинација зла које, из збирке у збирку, ређају „ругалице“, „тугованке“, „жалбе“, „фантазме“, „молитве“, како је пјесник називао врсте својих пјесама.

Стога, не чуди, што у Тадићевој поезији умјесто живог свијета, видимо „перје, кост / и крв која лети“, видимо реалност зла испуњену болом због спознаје да је човјек мртав, као и модерни град. Човјек је „жишка у пепелу“, утвара и сјенка у „вражјем ждријелу“ које сабира сабласну реалност и „мале молитве“ у Тадићевој последњој књизи *Ту сам, у њами*. Тамна страна људске историје је истрошила пјесника, али не и његову поезију која снагом поетске игре богати ум и надахњује чула својих читалаца.